

СТАН МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ ЗА ПЕРІОД 2012-2020 РР.

Палій А. П., д.с.-г.н.

(Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка)

На сьогодні молочне скотарство залишається однією з провідних підгалузей тваринництва і його розвиток має важливе значення не лише в забезпеченні продовольчої незалежності країни, але і в соціальному аспекті. За мету проведення досліджень було обрано аналіз статистичних даних стану молочного скотарства в Україні за період 2012-2020 рр. Встановлено, що за останні 9 років відбулися суттєві структурні зміни в галузі вітчизняного молочного скотарства. Це проявляється у поступовому щорічному скороченні чисельності поголів'я дійного стада як в промисловому сегменті, так і у володінні домогосподарств.

Молочна галузь займає провідне місце в структурі харчової промисловості більшості країн світу загалом, та України зокрема. Саме дана галузь відіграє одну з основних ролей у вирішенні глобальної продовольчої проблеми. Адже, молоко, як один з головних базових продуктів харчування (характерна особливість якого – легка засвоюваність організмом людини) є важливою складовою здорового раціону [1].

Сучасні кризові явища у вітчизняному молочному скотарстві призвели до зменшення обсягів виробництва і погіршення якості його продукції. Тому впровадження комплексної системи управління галуззю молочного скотарства, реалізація всіх елементів, що входять до складу її функціональних рівнів забезпечать комплексний, системний, стратегічний підхід що до управління в умовах ринкової економіки і маркетингової орієнтації підприємств, будуть сприяти зміцненню конкурентних позицій та отриманню переваг у довгостроковій перспективі [2, 3].

Наразі стан молочного скотарства в Україні можна охарактеризувати двома протилежними тенденціями: скороченням поголів'я корів і зростанням їх продуктивності. При цьому поголів'я корів, на жаль, зменшується більш швидкими темпами, ніж зростає їх продуктивність [4].

Ряд науковців вважають, що основною причиною негативної динаміки у галузі молочного скотарства по-перше, є збитковість утримання ВРХ, яка зумовлюється ситуацією як на молочному, так і м'ясному ринках. По-друге, швидкому скороченню поголів'я тварин у господарствах населення обумовлює демографічна ситуація. Цей процес пояснюється як загальним зменшенням сільського населення, так і важкою щоденною працею з утримання худоби та виробництвом молока. По-третє, застарілі технологічні й технічні засоби виробництва, що обумовлюють високу енергоємність виробничих процесів та

собівартості продукції [5, 6].

Головні відмінності виробництва продуктів тваринництва в Україні та за кордоном – кліматичні особливості, генофонд тварин і технічне забезпечення. В силу того, що ця галузь є складною, вона продовжує бути трудо- і капіталомісткою. Тому успіх молочного скотарства можливий лише при комплексному використанні біологічних, технологічних, технічних, організаційних та інших факторів [7, 8].

Галузь молочного скотарства не лише потрібна, а й вигідна навіть за нинішніх економічних умов. Та, на жаль, вітчизняне молочне скотарство перебуває в складному становищі. У нинішніх умовах для розвитку молочного скотарства необхідне вжиття заходів щодо зупинення скорочення поголів'я молочних корів при обов'язковому створенні реальних умов для різкого підвищення їх продуктивності.

Проблема призупинення спаду і наступного нарощування виробництва молока в Україні викликає велике занепокоєння, оскільки її вирішення вимагає тривалого часу з обов'язковим здійсненням багатогранної системи організаційно-технологічних заходів а також капітальних вкладень у галузь.

Розвиток молочного скотарства, як важливого народногосподарського підкомплексу, розглядається в наукових працях як з точки зору функціонування його як єдиного господарського механізму так і з точки зору дії і впливу на нього окремих чинників.

За зазначених позицій актуальним вбачається моніторинг вітчизняної галузі молочного скотарства з особливим акцентом на її стан в динаміці по роках.

Мета роботи: проаналізувати статистичні дані стану молочного скотарства в Україні за період 2012–2020 рр.

Матеріали та методи.

Матеріалом для дослідження були статистичні дані щодо кількості дійних корів у динаміці 2012–2020 рр. При виконанні роботи використовувалися загальноновизнані методики дослідження. Безпосередньо використовувалися методи осмислення і узагальнення, аналізу і синтезу, статистичного спостереження та ін.

Результати досліджень.

За останнє десятиліття кількість корів в Україні з року в рік скорочується, а також зменшується кількість промислових господарств.

Порівняно з 2000 р. чисельність поголів'я великої рогатої худоби в 2012 р. зменшилася більш ніж у двічі. Поголів'я корів у сільгосп підприємствах скоротилося до 584 тис. голів, а у населення – до 1998 тис. голів. Це спонукало до зменшення обсягів виробництва молока, незважаючи на те, що середньорічний надій в 2012 р. становив 4361 кг молока.

Вітчизняна молочна галузь зберегла певне зростання в 2014 р., не дивлячись на доволі складну соціально-економічну ситуацію в країні. За 2014 рік у господарствах усіх категорій було вироблено 11230,5 тис. т молока. Зростання обсягів виробництва молока відбулося в сільськогосподарських підприємствах – на 4,1 %, тоді як у селянських господарствах населення воно

знизилося – на 0,7 %. У 2014 р. надій на середнє поголів'я корів в усіх категоріях господарств знаходився на рівні 5229 кг.

Дані Державної служби статистики свідчать, що на 1 лютого 2015 р. у господарствах населення утримувалося близько 1747,8 тис. поголів'я корів, що на 6,7 % менше, ніж на аналогічну дату 2014 р., тоді як у сільськогосподарських підприємствах налічувалося майже в 3,3 рази менше, порівняно з приватними домогосподарствами, а саме 528,0 тис. голів.

Оцінюючи загальний стан галузі молочного скотарства в Україні, слід відмітити те, що на початок 2015 р., порівняно з аналогічним періодом 2014 р., поголів'я великої рогатої худоби на сільськогосподарських підприємствах скоротилося на 7,1 %, а в господарствах населення – на 1,6 % й налічувало в усіх категоріях господарств 4248,2 тис. голів, серед яких 2364,4 тис. голів корів. При цьому кількість корів за вказаний період на сільськогосподарських підприємствах скоротилася на 5,0 %, а в господарствах населення на 2,7 % і на початок 2015 р. у сільськогосподарських підприємствах становила 532,3 тис. голів, а господарствах населення – 1832,1 тис. голів.

Станом на 1 червня 2016 року, поголів'я корів в усіх видах підприємств в Україні становило 2192,3 тисячі, в той час як на ту ж дату 2014 року цей показник дорівнював 2467,6 тисяч. У порівнянні з 2015 роком, чисельність поголів'я скоротилася на 3,6 %.

Найбільш значне зниження було зафіксовано в частково окупованих регіонах – Донецькій (39,5 тисяч або на 16 %) і Луганській області (30,9 тисяч або на 11 %), а також у Львівській (130,2 тисячі або на 6,9 %), Рівненській (98,6 тисяч або на 5,7 %) і Волинській (105,3 тисячі або на 5,5 %) областях.

Регіони, що спромоглися збільшити поголів'я корів, це – Закарпаття (на 1,6 тисяч або на 6,7 %), Івано-Франківська (на 4,1 тисячі або на 2,5 %), Тернопільська (на 10,6 тисяч або на 1,9 %) і Кіровоградська (на 10,4 тисячі або на 1 %) області.

Показники скорочення поголів'я у промисловому сегменті та у володінні домогосподарств незначні, проте різняться. Зокрема, в промисловому сегменті зниження склало 3,4 % до минулого року, а кількість ВРХ досягла 508,9 тис. Зниження поголів'я корів в особистих підсобних господарствах традиційно більше, що відображає загальну тенденцію до зростання ролі промислового виробництва в молочній галузі. Поголів'я корів в цьому сегменті скоротилося на 3,7 %, тобто до 1683,4 тисяч корів. Зростання було зафіксоване лише в Запорізькій області (на 51,6 тисяч або на 0,2 %). У решті регіонів кількість корів в приватному володінні або знизилися, або залишилися на тому ж рівні.

Поголів'я великої рогатої худоби в Україні на 1 січня 2017 р. становило 3,68 мільйона голів, що на 2 % менше, ніж на аналогічну дату 2016 року.

За підсумками 2018 року в Україні налічувалося 3 млн 378,8 тис. голів, що на 4,3 % менше, ніж у 2017 році. Чисельність ВРХ в промислових господарствах скоротилася на 2,4 % – до 1,14 млн, а в господарствах населення – на 5,3 %, до 2,23 млн. Таке падіння в господарствах населення пояснюється новими вимогами до якості молока. Починаючи з 1 січня 2019 року вступив в силу ДСТУ 3662:2018 «Молоко-сировина коров'яче», яким обумовлено

надходження на переробні підприємства молока не нижче першого гатунку, а, як відомо, присадибні господарства забезпечують в більшій мірі молоко другого гатунку. Молокозаводи почали готуватися до таких змін ще у 2018-му та скорочувати прийом селянського молока. Це, в кінцевому результаті, вплинуло на статистику поголів'я.

З тих же причин, чисельність корів в присадибних господарствах знизилася на 3,3 % – до 1,5 млн голів. В той же час, вперше за останні роки чисельність промислових корів показала приріст – +0,3% – 467,9 тис. корів. Цьому сприяли програми підтримки з боку держави, зокрема дотація на 1 голову в розмірі 1500 грн/рік двома траншами. Основною умовою даної програми було те, що господарство має зберегти чисельність поголів'я.

Найбільше наростити поголів'я корів вдалося господарствам Волинської (19 тис.; +8,6 %), Миколаївської (7,1 тис.; + 6%), Тернопільської (12,3 тис.; + 6%) та Хмельницької (27,5 тис.; + 3,8%) областей.

У 2019 р. з кожним місяцем посилювалася динаміка зменшення чисельності корів. За період з січня по серпень загальна кількість корів усіх форм власності скоротилася до 1,9 млн гол., що на 4,6 % менше, ніж у минулому році – 2 млн гол.

Найбільші темпи скорочення демонструвало промислове поголів'я. Воно у серпні зменшилося до 448,5 тис. гол., а це на 5,4 % менше, ніж у серпні минулого року – 474,2 тис. гол. Внутрішньорічна динаміка кількості промислових корів у серпні продемонструвала найвищі темпи скорочення – -5,2 тис. гол. лише за один місяць (середньомісячне скорочення поголів'я у поточному році до цього часу складало 2,0–2,5 тис. гол.).

У відносних величинах найбільше скорочення поголів'я відбулося у господарствах Чернівецької (-19,4 %), Луганської (-15,3 %), Рівненської (-13,6 %), Запорізької (-12,5 %) та Закарпатської (-11,1 %) областей, порівняно з минулим роком. У абсолютних величинах скорочення дійного промислового стада відмічалось у господарствах Полтавщини – -4,7 тис. гол., Чернігівщини – -3,9 тис. гол., Сумщини – -3 тис. гол., Вінничини – -2,1 тис. гол. та Рівненщини – 1,9 тис. гол. за рік.

Скорочення поголів'я відбулося майже в усіх регіонах країни, крім Тернопільської (+2,5 %, 12,3 тис. гол.), Херсонської (0 %, 6,2 тис. гол.), Івано-Франківської (0 %, 4,2 тис. гол.) та Волинської (0 %, 18,5 тис. гол.) областей.

Станом на 1 жовтня 2019 р. чисельність ВРХ у господарствах населення зменшилась на 4,5 % (2,509 млн. голів у 2019 році проти 2,626 млн. у 2018 році). У тому числі молочне поголів'я становило – 1,446 млн., що на 4,5 % менше ніж у попередньому році.

Загалом за 2019 рік поголів'я дійної худоби в Україні скоротилося на 92 тис. голів. З них 25,7 тис. гол. – у сільськогосподарських підприємствах та 66,3 тис. гол. – серед господарств населення.

У січні 2020 р. спостерігалася подальша динаміка що до зменшення кількості ВРХ – загальне поголів'я корів в Україні скоротилося на 6,4 % – до 1,79 млн голів, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Скорочення відбулося в усіх категоріях господарств – як у

сільськогосподарських підприємствах так і в домогосподарствах. Так, у сільськогосподарських підприємствах, станом на 1 лютого 2020 р., налічувалося 434,3 тис. голів, що на 29 тис. голів менше, ніж у січні минулого року.

Ключову роль у падінні відіграли підприємства Полтавщини, де позбулися 5,6 тис. голів, а це 9,2 %, Чернігівщини, де позбулися 3 тис. голів, або 6,7 %, Сумщини, де скорочення склало 2,6 тис. гол., або 8,2 %. Скоротили поголів'я і на Вінниччині на 2 тис. гол, а це 6,3 %, Харківщині – на 1,8 тис. голів, або на 5,2 % та Донеччині – на 1,7 тис. гол. – 14,4 %, в порівнянні з січнем минулого року.

Загалом, у січні 2020 р. «мінусувало» 11 областей. Молочно-товарним фермам всього лише семи областей поки вдається утримати молочну худобу на рівнях попереднього місяця. П'ять регіонів демонструють незначне нарощування, яке не впливає на загальний тренд скорочення.

Після сповільнення темпів зменшення поголів'я дійних корів серед сільськогосподарських підприємств у грудні 2019 р., 2020-й рік розпочався новою силою скорочень.

Кількість ВРХ станом на 1 лютого 2020 року представлена в таблиці.

Таблиця – Кількість ВРХ у господарствах усіх категорій станом на 1.02.2020 р.

	Господарства усіх категорій, тис. голів		
	2020	2019	2020/2019, %
Корови	1792,0	1914,0	93,6

Кількість корів у домогосподарствах скоротилася до 1,36 млн. гол., що на 93,1 тис. гол. менше, ніж у січні минулого року. У першому ж місяці 2020 року населення позбулося більш, ніж 27 тис. корів. Скорочення відбувалося у 17 областях країни. Найбільше вирізали корів на Львівщині – 5,7 тис. гол. , або 6,1 %, Закарпатті – 4,2 тис. голів або 4,8 %, Вінниччині – 4,2 тис. голів або 4,2 %, Херсонщині – 3,5 тис. гол. або 7,1 %, Луганщині – 3,4 тис. гол. або 11,4 % та Донеччині – 2,2 тис. голів або 10,7 %. Нарощувала поголів'я лише Івано-Франківщина на 1,8 тис. голів, або 2,3 %.

Поголів'я корів в Україні і загальне виробництво молока не має динаміки зростання. Причиною цього є застарілі методи організації племінної роботи і селекції, формування оптимальної структури стада, створення кормової бази, утримання корів, відсутністю прогресивних технологій. Поряд з цим однією з головних причин зниження поголів'я худоби і падіння виробництва молока за розглянутий період, на нашу думку, був диспаритет цін на продукцію сільського господарства і на промислові товари, зокрема на паливно-мастильні матеріали.

В цілому слід зазначити, що в молочному скотарстві України за останніх дев'ять років накопичилося багато значних взаємопов'язаних проблем, які потребують вирішення. Проте є і позитивні моменти – продуктивність корів і

рентабельність виробництва зростають.

Тому для підвищення ефективності функціонування галузі зокрема, зростання об'ємів виробництва молока, удосконалення існуючих міжгосподарських та міжгалузевих зв'язків, необхідно комплексно підійти до розв'язання усіх проблем, що гальмують ці процеси. А це в свою чергу забезпечить збільшення чисельності тварин та зростання їх продуктивності.

Враховуючи тривалість біологічного циклу розвитку молодняка великої рогатої худоби, повільний темп розмноження тварин, низьку окупність матеріальних і фінансових витрат, відродження молочної галузі займе тривалий період, і це питання найвдаліше можливо вирішити в умовах спеціалізації і концентрації поголів'я на великих фермах і комплексах [9].

Підсумовуючи вищевикладене, акцентуємо увагу на те, що поряд з чисельністю корів, актуальним залишається питання підвищення продуктивності дійного стада і якості молока за рахунок використання сучасних, інноваційних високотехнологічних умов утримання та доїння, що сприятиме розвитку галузі, її конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішніх ринках.

У перспективі основними напрямками розвитку молочного скотарства в Україні повинні стати – раціональне поєднання виробництва в умовах промислових комплексів, використання інтенсивних і традиційних факторів їх розвитку на основі комплексного рішення в рамках цільових програм завдань збільшення виробництва кормів, вдосконалення селекційно-племінної роботи, підвищення зацікавленості товаровиробників у кінцевих результатах.

Висновок.

Встановлено, що за період 2012–2020 рр. молочне скотарство в Україні продемонструвало скорочення поголів'я як в промисловому сегменті так і у володінні домогосподарств. Усе це свідчить про те, що назріла невідкладна необхідність проведення організаційно-господарської перебудови галузі на основі впровадження інноваційних технологій.

Зважаючи на необхідність збільшення обсягів внутрішнього і зовнішнього ринку молока і молочних продуктів, поліпшення якості харчування населення та конкурентоспроможності на світовому ринку, стратегічним завданням держави має стати відродження молочного скотарства, особливо великих товарних ферм і підприємств різної форми власності.

Список використаних джерел

1. Палій А. П. Інноваційні основи одержання високоякісного молока: монографія. – Харків: Міськдрук, 2016. – 270 с.
2. Палій А. П. Стратегія інноваційного розвитку тваринництва // Вісник ХНТУСГ ім. П. Василенка. – Харків, 2019. – Вип. 201: Інноваційні проекти у галузі технічного сервісу машин. – С. 141 – 145.
3. Кравченко О. М. Етапи реструктуризації молочного скотарства України // Наук. Вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького. – Львів, 2014. – Т. 16, № 1 (58), Ч. 1. – С. 245 – 249.
4. Господаренко С. Г. Особливості формування стратегії розвитку

підприємств виробників молока // Збірн. Наук. праць Уманського НУС. – Умань, 2014. – Вип. 85, Ч. 2. – С. 173 – 180.

5. Palii A. P., Nanka O. V., Naumenko O. A., Prudnikov V. G., Paliy A. P. Preconditions for eco-friendly milk production on the modern dairy complexes // Ukrainian Journal of Ecology. – 2019. – 9 (1). – P. 56 – 62.

6. Маслак О. М., Маслак Н. Г., Гужвенко С. М. Розвиток фермерських господарств в Україні: стан та перспективи // Вісник ОНУ. – 2018. – № 23 (8). – С. 61 – 65.

7. Palii A. P., Holovatiuk A. A., Pushka O. S., Pushka I. M., Oliadnichuk R. V., Kravchenko V. V., Voitik, A. V. Biotechnical aspects of the feeding heifer full-purpose courses of different granulometric composition // Ukrainian Journal of Ecology. – 2019. – 9 (2). – P. 81 – 90.

8. Диндин В. Л. Розвиток молочного скотарства Львівщини // Наук. Вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького. – Львів, 2016. – Т. 18, № 2 (69). – С. 48 – 52.

9. Палій А. П., Палій А. П. Техніко-технологічні інновації у молочному скотарстві: монографія. – Харків: Міськдрук, 2019. – 324 с.

Аннотация

Состояние молочного скотоводства в Украине за период 2012-2020 гг.

Палий А. П.

На сегодня молочное скотоводство остается одной из ведущих подотраслей животноводства и его развитие имеет важное значение не только в обеспечении продовольственной независимости страны, но и в социальном аспекте. Целью проведения исследований был выбран анализ статистических данных состояния молочного скотоводства в Украине за период 2012-2020 гг. Установлено, что за последние 9 лет произошли существенные структурные изменения в отрасли отечественного молочного скотоводства. Это проявляется в постепенном ежегодном сокращении численности поголовья дойного стада как в промышленном сегменте, так и во владении домохозяйств.

Abstract

State of dairy cattle breeding in Ukraine for the period 2012-2020

Palii A.

Today, dairy cattle breeding remains one of the leading sub-sectors of animal husbandry and its development is important not only in ensuring the country's food independence, but also in the social aspect. The purpose of the research was to analysis statistical data on the state of dairy farming in Ukraine for the period 2012-2020. It was found that over the past 9 years there have been significant structural changes in the domestic dairy farming industry. This is reflected in the gradual annual decline in the number of dairy herds both in the industrial segment and in household ownership.